

ЛИНГВОДИДАКТОЛОГИЧЕСКИ АСПЕКТИ НА ЕДИН НЕМСКО-БЪЛГАРСКИ УЧЕБЕН РАЗГОВОРНИК ОТ 40-ТЕ ГОДИНИ НА ХХ В.

Весела Белчева

Великотърновски университет „Св. св. Кирил и Методий“

Резюме. През първата половина на ХХ в. дейността на софийското книгоиздателство „Д. Маджаров“ има важно значение за развитието на лингводидактологията в България. Това издателство съумява успешно да реализира публикуването на учебна и учебно-помощна литература, които да са в полза на родното чуждоезиково обучение. Част от тази литература е и немско-българският учебен разговорник на Нора Ефтимова „Българин в Германия“, чийто лингводидактологически замисъл е да предаде начални знания за изразяване на немски език. Разговорникът се стреми да събуди интерес у тогавашния българин към немския език и да създаде условия за по-успешно навлизане не само на чуждите езици, но и на чуждите култури в България. Макар и в малък обем от само 48 страници, разговорникът става популярен сред българските обучаеми поради силно опростеното представяне на езиковите явления в унисон с тенденциите на българска лингводидактология по онова време.

Ключови думи: лингводидактология в България; разговорник по немски език; ХІХ – ХХ век; учебна и учебно-помощна литература; емпрунтология

От съвременна позиция, когато лингводидактологията е ориентирана към „активизиране на критическото мислене върху широка основа на многопосочна и релевантна плурилингвална информираност, мотивиране на личностната и социалната инициативност в мултикултурен контекст“ (Veselinov 2025, p. 8), класическото българско лингводидактологическо наследство изглежда далечно и трудно обяснимо, но въпреки това не могат да бъдат пренебрегнати заслугите на българските автори в края на ХІХ – началото на ХХ в. в посока издаване на разнообразна лингводидактологическа литература и популяризиране на изучаването на чужди езици и култури в родния образователен контекст.

През първата половина на ХХ в. дейността на софийското книгоиздателство „Д. Маджаров“ на бул. „Дондуков“ 12 има важно значение за развитието

на лингводидактологията в България. Това издателство съумява успешно да реализира публикуването на учебна и учебно-помощна литература, които да са в полза на родното чуждоезиково обучение. Част от тази литература е и немско-българският учебен разговорник *„Българин в Германия“* на Нора Ефтимова, която по онова време е автор също и на *„Практично ръководство за лесно изучаване на немски език“* (изд. Д. Маджаров) и на *„Най-ново практически ръководство по немски език“* (изд. Д. Маджаров).

За разлика от съвременната лингводидактология, която не разглежда езика като „изолиран обект, изучаван в себе си и за себе си“, а го възприема като „неизменна част от съответната етномаркирана историкокултурна концептосфера“ (Veselinov 2012, pp. 7 – 8), концептът за интеркултурността се реализира в миналото предимно чрез изолирано маркиране на отделни културни феномени. Лингводидактологическият замисъл на учебната литература по онова време е да създаде основа за изразяване на немски език чрез кратки разговори, в т.ч. поздрави, обръщения, запитвания, запознанства, благодарности, извинения. В тук представения разговорник са включени въпроси относно времето, възрастта, градската железница, хотела, кафенето, хлебарницата, ресторанта, пощата, фризьора, лекаря, аптекаря, книжарницата, фабриката. Отбелязани са някои „най-често употребявани думи“ (с. 36) на немски език в областта на природата, металите, мерните единици, числата, семейството, времето, човешкото тяло, храната, професиите, болестите, къщата, домашните вещи, някои животни и птици. Накратко е засегната темата за пътуването в Германия, споменати са германските градове Лайпциг (съответно Лайпцигският панаир), Бад Кисинген, Мюнхен, Берлин, Хамбург, Дрезден, също и австрийската столица Виена.

Разбира се, включени са някои кратки, но важни лингводидактологически пояснения от типа *„1. Съществителните имена в немския език, както и в българския имат три рода: мъжки, женски и среден, с тази разлика, че определителният член в немския език се поставя не в края на имената, а пред тях [...] 2. Всички съществителни имена в немския език се пишат с главна буква, независимо дали са нарицателни и дали се намират в началото на изречението“* (с. 36). Прибавена е и „малко граматика“ (с. 47) без дидактични обяснения, граматични правила и илюстративни примери за езикова употреба, т.е. Н. Ефтимова се ограничава само до изброяването на основни наречия (*vorn – форт – отпред; links – линкс – отляво, наляво; oft – офт – често* и др.), спомагателни глаголи (*haben, – имам, sein – съм, werden – ставам*), форми на сегашно време, минало свършено и несвършено време, бъдеще време в немския език, за които авторката е отделила само 2 страници (с. 47 – 48).

Всички немски думи, изречения и кратки текстове са транслитерирани и преведени на български език, вероятно с оглед улесняване на учещите, напр.:

Packen Sie alles ein und schicken Sie es mir ins Hotel.
Пакен зи алес айн унд шикен зи ес мир инс хотел.
Опаковайте всичко и ми го изпратете в хотела. (с. 26)

Haben Sie Ihre Karte gestempelt?
Хабен зи ире карте гецемпелт?
Щемпелувахте ли вашата карта? (с. 27)

Haben Sie bulgarische Zeitungen?
хабен зи българские цайтунген?
имате ли български вестници? (с. 35)

Не може да се отрече практическата приложимост на този учебен разговорник в родното образователно дело, тъй като той създава първите стъпки в усвояването на немския език по онова време и открива пред учещите непознато културно пространство. Чужденецът – това е Другият и като такъв отключва ценностни съпоставки, „превежда“ едни културни знаци на езика на други културни знаци, стимулира фантазията на учещите. Както отбелязва Костова-Панайотова, „въпреки желанието да вярваме, че разбираме Другия, че той ни разбира, езиците на разбирателството са несъмнено много по-неясни, артикулирането на единството – винаги – закъсняло спрямо политиките на различието. Човекът обаче винаги ще се стреми да преодолее последствията от разделението, да преодолее ‘участта Вавилон’“ (вж. по-подр. Kostova-Panayotova 2007). Затова и разговорникът „Българин в Германия“ се стреми да събуди интерес у тогавашния българин към немския език и да създаде условия за по-успешно навлизане не само на чуждите езици, но и на чуждите култури в родния образователен контекст. Макар и в малък обем от само 48 страници, разговорникът става популярен сред българските обучаеми поради силно опростеното представяне на езиковите явления в унисон с тенденциите на българската лингводидактология по онова време. Недостатък на разговорника са липсата на илюстративен материал, добро техническо оформление, а така също и на кратък предговор, който да „приобщи“ учещите към предлаганото учебно съдържание.

Въпреки че в края на XIX – първата половина на XX в. не е имало достатъчно възможности за активна издателска дейност в областта на лингводидактологията, публикуваната учебна литература все пак успява да разкрие пред обучаемите нови езикови и културни хоризонти. Тази литература събужда влечението им към нови знания и силно допринася за формирането на нов светоглед.

Добре известно е, че плурилингвизмът е бил важна предпоставка за интеркултурната комуникация и е имал определящо значение за езиковата ситуация в България още през Възраждането, когато в административната сфера се из-

ползват турски, арабски и персийски език, в образователната сфера – гръцки и български език, в православно-религиозната сфера – старогръцки и църковнославянски, а в търговията – гръцки, френски и немски (вж. Veselinov 2003, pp. 91 – 92). В този смисъл заслугите на учебния разговорник „Българин в Германия“ са безспорни, тъй като той проправя път към немскоезичната култура и отразява специфичния лингводидактологичен опит на общуване на немски език, макар да не развива усета за културно маркираните нюанси в значенията на думите и изразите и да не изгражда хипотези за начина на живот в Германия по онова време.

Добре известно е, че в представите на учещите съвременният „образ“ на Германия е твърде разнолик, маркиран от фактологически знания, стереотипи, предразсъдъци, оценки или от собствен опит. Този „образ“ е многостранен и в учебната и учебно-помощната литература по немски език, тъй като всеки учебник е продукт на различно време. Той следва различни образователни цели, вариращи от пълното пренебрегване на автентичността в миналото до използването на богата палитра от автентични материали в съвременността.

Разговорникът на Н. Ефтимова се ограничава единствено до представянето на малък обем от знания по основни за чуждоезиковата комуникация теми от ежедневието. За разлика от съвременните учебници и разговорници, той е лишен от *cultural background*, от теми, мотивиращи учещите към съпоставяне, откриване на значимото в различните култури, даване на лична оценка и към развитие на умения, стратегии и навици за интеркултурна комуникация. Ученето на чуждия език е сведено до формалното и експлицитно преподаване на знания без стремеж за преодоляване на межкултурни бариери и успешно справяне в непозната културна среда. От гледна точка на съвременната лингводидактология това е сериозен недостатък, тъй като успешният межкултурен диалог зависи както от езиковите, страноведски и културологични знания и компетентности, така също и от придобития житейски опит, от способността за адекватно разграничаване на разбирания, базирани на ценности от разбирания и факти. Интеркултурната компетентност и межкултурните комуникативни умения, като специфичен подклас на общите критични умения за разбиране и оценка на комуникативна информация (вж. Ivanova 2017, pp. 298 – 299), днес са *conditio sine qua non* и затова професионалната пригодност на този разговорник за целите на съвременното чуждоезиково обучение е твърде спорна – още повече предвид факта, че „спецификата на естествената комуникативна дейност е такава, че отделните речеве изкази не предопределят стопроцентово начините на тяхната интерпретация от съответните участници в комуникативния акт“ (Veselinov, Yordanova 2019, p. 93). Развитието на интеркултурната компетентност е продължителен процес и днес е напълно разбираемо, че в обучителния процес не бива да оставяме без внимание скритата зад чуждия език социокултурна реалност – условие, което учебните разговорници от началото на XX в. не успяват да изпълнят.

ЛИТЕРАТУРА

- ВЕСЕЛИНОВ, Д., 2003. *История на обучението по френски език в България през Възраждането*. София: Университетско издателство „Св. Климент Охридски“, ISBN 954-07-1867-8.
- ВЕСЕЛИНОВ, Д., 2012. Чуждоезиковото обучение – нови изследователски ракурси. *Чуждоезиково обучение (Foreign Language Teaching journal)*, година XXXIX, бр. 1, с. 7 – 8.
- ВЕСЕЛИНОВ, Д., ЙОРДАНОВА, М., 2019. Съпоставителна съчетаемост. *Orbis Linguarum (Езиков свят)*, т. 17, бр. 2, с. 93 – 99. ISSN 2603-4026 (Online).
- ВЕСЕЛИНОВ, Д., 2025. Лингводидактология и изкуствен интелект. *Чуждоезиково обучение (Foreign Language Teaching journal)*, т. 52, бр. 1, с. 7 – 8. ISSN: 0205–1834 (Print), 1314–8508 (Online).
- ЕФТИМОВА, Н., 1940. *Българинъ въ Германия. Нѣмско-български разговорник*. София: Д. Маджаров.
- КОСТОВА-ПАНАЙОТОВА, М., 2007. „Другият“ език или за езиците на другостта (Балканският образ на чужденеца). *Електронно списание LiterNet*, 02.04.2007, № 4 (89).
- IVANOVA, A., 2017. Critical Thinking in Intercultural Context. In: BOUZOV, V. (ed.). *Cross-Border Cooperation and Development Policies in Bulgaria and on the Balkans*. Cross-Border Book Series *New Challenges to Security and Development of the Balkans*, vol. 4. Veliko Tarnovo: IVIS, 294 – 299. ISBN 978-619-205-051-1; ISSN 2335-0056.

REFERENCES

- VESELINOV, D., 2003. *Istoriya na obuchenieto po frenski ezik v Balgariya prez Vazrazhdaneto*. Sofiya: Universitetsko izdatelstvo “Sv. Kliment Ohridski”, ISBN 954-07-1867-8.
- VESELINOV, D., 2012. Chuzhdoezikovoto obuchenie – novi izsledovatelski rakursi. *Chuzhdoezikovoto obuchenie (Foreign Language Teaching journal)*, vol. XXXIX, no. 1, pp. 7 – 8.
- VESELINOV, D., YORDANOVA, M., 2019. Sapostavitelna sachetaemost. – *Orbis Linguarum (Ezikov svyat)*, vol. 17, no. 2, pp. 93 – 99. ISSN 2603-4026 (Online).
- VESELINOV, D., 2025. Lingvodidaktologiya i izkustven intelekt. – *Chuzhdoezikovoto obuchenie (Foreign Language Teaching journal)*, vol. 52, no. 1, pp. 7 – 8. ISSN: 0205–1834 (Print), 1314–8508 (Online).
- EFTIMOVA, N., 1940. *Balgarin v Germaniya. Nemsko-balgarski razgovornik*. Sofiya: D. Madzharov.

- KOSTOVA-PANAYOTOVA, M., 2007. „Drugiyat“ ezik ili za ezitsite na drugostta (Balkanskiyat obraz na chuzhdenetsa). *Elektronno spisanie LiterNet*, 02.04.2007, no. 4 (89).
- IVANOVA, A., 2017. Critical Thinking in Intercultural Context. In: Bouzov, V. (ed.). *Cross-Border Cooperation and Development Policies in Bulgaria and on the Balkans*. Cross-Border Book Series New Challenges to Security and Development of the Balkans, vol. 4. Veliko Tarnovo: IVIS, 294 – 299. ISBN 978-619-205-051-1; ISSN 2335-0056.

LINGUODIDACTOLOGIC ASPECTS OF A GERMAN-BULGARIAN LANGUAGE LEARNING PHRASEBOOK FROM THE 1940S

Abstract. In the first half of the 20th century, the output of D. Madzharov Publishing House in Sofia was of great importance for the development of linguodidactology in Bulgaria. This publishing house was able to successfully publish educational and teaching-aid literature that was of great use for national foreign language teaching. Part of this literature was the German-Bulgarian language learning phrasebook “A Bulgarian in Germany” by Nora Eftimova, whose linguodidactologic aim was to teach basic skills of expression in German. The phrasebook sought to arouse interest in the German language among the Bulgarians of the time and to create conditions for a more successful introduction not only to foreign languages, but also to foreign cultures in Bulgaria. Although in a small volume of only 48 pages, the phrasebook became popular among Bulgarian learners due to the highly simplified presentation of linguistic phenomena in line with the tenets of Bulgarian linguodidactology of the time.

Keywords: linguodidactology in Bulgaria; German phrasebook; 19th – 20th century; language learning and teaching-aid literature; empruntology

✉ **Dr. Vesela Belcheva, Assoc. Prof.**

ORCID iD: 0009-0007-8613-1325

University of Veliko Tarnovo

“St. Cyril and St. Methodius”

2, T. Tarnovski St.

5003, Veliko Tarnovo, Bulgaria

E-mail: vbeltscheva@yahoo.com